

„Archiv für schlesische Kirchengeschichte” Bd. 37. Im Auftrage des Instituts für ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte hrsg. Joachim Köhler. Hildesheim 1979 ss. XII+315.

---

¹ *Częstochowska Matka Boża*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 3. Lublin 1979 kol. 852-879.

² J. Gottschalk, *St. Hedwig, Herzogin von Schlesien*. Köln—Graz 1964.

Nowy od roku redaktor „Archiv” ks. doc. dr Joachim Köhler postawił specjalny akcent na publikacji źródeł do dziejów kościelnych Śląska. Toteż omawiany 37 tom „Archiv” na pierwszym miejscu zamieścił „Zródła”, które stanowią 2/3 objętości całego tomu. Publikację tę rozpoczynają wspomnienia ks. prof. dr Huberta Jedin, głośnego dziś i znanego na całym świecie historyka Kościoła i redaktora najnowszej, wielotomowej syntezy tejże historii¹, pt. *Młodość na Śląsku 1900-1925* (s. 1-64). Wspomnienia te, to wspaniałe przyczynki do dziejów podstawowego, średniego i wyższego szkolnictwa na Śląsku, a także do ruchu młodzieży katolickiej ze szkół średnich „Quickborn” i młodzieży uniwersyteckiej „Hochland”. Ze wspomnień wielkiego historyka dowiadujemy się, że jego mistrzami z historii Kościoła byli we Wrocławiu głośny ks. Józef Wittig († 1949) w zakresie patrologii i starożytnej historii Kościoła, oraz ks. Franciszek Ksawery Seppelt († 1956) w zakresie historii średnio-wiecznej i nowożytnej Kościoła. We Wrocławiu otrzymał też święcenia kapłańskie (2 III 1925) i promocję doktorską na podstawie dysertacji *Jana Cochlaeusa dyskusyjne dzieło „De libero arbitrio hominis” (1525)* z rąk ks. prof. dra F. X. Seppelta (13 XII 1925). W listopadzie 1939 r. ks. H. Jedin opuścił Śląsk na zawsze, „by ratować życie” (s. 63), zagrożone przez rásistowski i reżim hitlerowski.

Druga publikacja źródłowa, przygotowana przez ks. J. Köhlera, to *Listy Józefa Wittiga* (s. 65-105). Publikacja obejmuje łącznie 14 listów, głównie samego Wittiga do ks. Ferdynanda Piontka, późniejszego administratora apostolskiego z sakrą biskupią w Zgorzelcu w NRD († 1963). To kapitalne źródło do dziejów modernizmu na Wrocławskim Wydziale Teologicznym, stanowi równocześnie dobrą dokumentację głębokiej wiary i w ostatnich latach życia autora listów posłuszeństwa dla nauczycielskiego urzędu Kościoła przez tego tragicznego Teologa.

Druga część *Wspomnień Redaktora „Schlesische Volkszeitung” 1869-1944* odnosi się głównie do lat rządów dyktatury faszystowskiej w Niemczech. Wspomnienia o tyle są ważne, że ilustrują tak liczne kompromisowe postawy ludzi postawionych na wysokich stanowiskach wobec totalitaryzmu hitlerowskiego. Przyjęta, bowiem przez redaktora gazety taktyka przetrwania, niestety prowadziła do biernego współdziałania z władzami III Rzeszy, chociaż samej gazety nie uchroniło od śmierci, skoro w 1944 r. piszący wspomnienia Redaktor zgodził się na połączenie jej z „Schlesische Zeitung”.

Dalszą pozycją źródłową „Archiv” jest publikacja korespondencji J. I. Rittera, profesora historii Kościoła na Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, a arcybiskupem kolońskim Ferdynandem Augustem Spieglem z lat 1830-1835 (s. 131-155). Publikację przygotował do druku J. Overrath. Korespondencja ta ma duże znaczenie nie tylko do dziejów Wydziału Teologicznego i hermesjanizmu we Wrocławiu, ale i do pełnej germanizacji Wydziału. Po 1830 r. aż 5 profesorów sprowadzono z Nadrenii na Wydział Teologiczny we Wrocławiu. Korespondencja ks. Rittera jest i dla polskiego historyka bardzo interesująca, jako że omawia ona m. in. wpływ powstania listopadowego na Śląsku (list nr 2). Warto i to dodać, że powstanie to zostało bardzo przychlnie ocenione przez ks. Rittera (s. 138).

Ostatnią pozycją w dziale „Zródła” jest *Katalog zakonników z Henrykowa od reformacji do sekularyzacji (1810). Cz. 2. Pruski okres (1742-1810)*, opracowany przez świetnego znawcę przeszłości Henrykowa, H. Grügera². W *Katalogu* zamieszczono również nazwiska cystersów z klasztoru Zirc na Węgrzech (s. 185-214). Ta część *Katalogu* obejmuje 155 krótkich biografii, z których 25 nosi nazwiska słowiańskie.

¹ *Handbuch der Kirchengeschichte*. Hrsg. von H. Jedin. Bd. 1-7. Freiburg—Basel—Wien 1962-1979.

² H. Grüger. *Heinrichau. Geschichte eines schlesischen Zisterzienserklosters 1227-1977*. Köln—Wien 1978.

W dziale „Artykuły” ks. J. Gotschalk prezentuje opracowanie pt. *Grobowce biskupów wrocławskich* (s. 185-214). W artykule tym Autor podaje krótki, ale wielce treściwy biogram każdego biskupa wrocławskiego, począwszy od biskupa Waltera (1149-1169) aż do kard. Adolfa Bertrama (1914-1945), dotychczasowy stan badań nad poszczególnymi pontyfikatami, oraz reprodukcje nagrobków. W artykule brak informacji o kard. Bolesławie Kominku i jego grobie w katedrze wrocławskiej. Obok literatury niemieckiej Autor cytuje również opracowania w języku polskim. W pewnych wypadkach literaturę tę można uzupełnić³ (m. in. należy poprawić „Jan Drabina, a nie „Jan Drabin”). Historyk diecezji wrocławskiej chętnie sięgnie do tej pracy.

Studium E. Waltera pt. *Kto był konsekratorem dzisiejszej katedry wrocławskiej* (s. 215-225) jest kontynuacją obszerniejszej rozprawy, drukowanej w poprzednich tomach „Archiv”. Dwa dalsze artykuły są poświęcone dziejom kościołów warownych w Świdnicy autorstwa L. Radlera (s. 227-249) i identyfikacji miejscowości Reygirsdorf i Kowary w Karkonoszach, występujących w *Repertorium Germanicum* w Archiwum Watykańskim pióra W. Röscha (s. 251-255).

W omawianym tomie „Archiv” zamieszczono 3 recenzje. Pierwsza z nich, napisana przez ks. J. Gottschalka, omawia *Nowe źródła do kościelnych dziejów Śląska* (s. 259-266). Druga recenzja pióra W. Marschalla omawia najnowsze wydawnictwo *Handbuch der historischen Stätten*, a w nim tom poświęcony miastom Śląskiemu (s. 267-269). Wreszcie ks. H. Jedin poświęcił kilkanaście zdań książce O. Chadwicka pt. *Catholicism and History. The Opening of the Vatican Archives* (Cambridge 1978) w kontekście biografii ks. Augustyna Theinera, zasłużonego prefekta Archivum Secretum Vaticanum (s. 270-271). Na kilku stronach (s. 272-278) zapewne sam Redaktor nieco dłuższe informacje o pięciu wydawnictwach dotyczących Śląska. Zainteresują one i polskiego historyka, dlatego warto przynajmniej wymienić te rozprawy. Pierwsza z nich to Ch. Krümer. *Beziehungen zwischen Albrecht von Brandenburg-Ansbach und Friedrich II. von Liegnitz. Ein Fürstenbriefwechsel 1514-1547*. Köln 1977. Autorem drugiej rozprawy jest H. Grüger: *Heinrichau. Geschichte eines schlesischen Zisterzienserklusters 1227-1977*. Köln 1977. Historycy sztuki zainteresują się zapewne pracą K. J. Heger: *Das barocke Chorgestühl in Schlesien. Eine Darstellung der Chorgestühle und ein Beitrag zur Geschichte von Kunst und Kunsthandwerk im Barock*. Frankfurt a. M. 1977. Dwie dalsze prace to M. P. Fleischer: *Silesigraphia. The Rise of an Regional Historiographie*. „Archiv für Reformationsgeschichte” 69:1978 s. 219-247, oraz *Das Matthiasgymnasium in Breslau. Ein Kulturdenkmal des deutschen Ostens*. Hrsg. W. Schwartz. Stuttgart—Aalen 1978.

Kilka krótkich komunikatów, streszczenie artykułów w języku polskim i angielskim, a także indeks osób i miejscowości stanowią dobre wykończenie „Archiv”. Trzeba podkreślić, że omawiany tom jest interesujący, a historyk Kościoła na Śląsku w XIX stuleciu chętnie do niego będzie zaglądał. Można też wyrazić życzenie, by w dziale Źródła znalazły więcej miejsca źródła do wcześniejszych dziejów diecezji sprzed XIX stulecia. Na szczególną uwagę zasługują relacje o stanie diecezji wrocławskiej, przechowywane w Archivum Secretum Vaticanum⁴.

Ks. Bolesław Kumor

³ Do bpa Cypriana zob. PSB IV 126. Do biskupa Jarosława zob. PSB XI 1.

⁴ W. Wójcik (*Wizytacje biskupów polskich „Ad limina” do roku 1911*. „Prawo Kanoniczne” 18:1975 nr 3-4 s. 164) wymienia 26 wrocławskich wizytacji „ad limina” w latach 1603-1912.